

Grégoire Oikonomakos (Ikonomacos), Docteur de l' Université de Paris.
Le Fanatisme. Thèse soutenue a la Sorbonne (Faculté des Lettres)
Le 6 Juillet 1951, p. 551, Athènes 1961.

Ὁ Γρηγ. Οικονομάκος εἶναι πνευματικὴ προσωπικότης γνωστὴ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Πλάτωνος» ἐκ προηγουμένων δημοσιεύσεών του. Ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἐκπαιδευτικῶν ἐκτιμᾶται βαθύτατα ὡς ἀριστος λειτουργὸς καὶ ὡς βαθὺς μελετητῆς ἐπιστημονικῶν προβλημάτων λίαν σημαντικῶν ἐκ ψυχολογικῆς, κοινωνιολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἐπόψεως. Ἐξαιρετικῶς ἐχαροποίησε τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν διαρκῆ πρὸς τὰ ἐμπρὸς προχωροῦσαν πνευματικὴν πορείαν του ἢ κατὰ τὰ 1961 ἔκδοσις τοῦ ἀνωτέρω σημειομένου ἔργου του, ἣτις κατέστη δυνατὴ κατόπιν τῆς εὐγενοῦς βοήθειάς, ἣν παρέσχεν εἰς τὸν συγγραφέα ἢ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ὑποστηρικτοῦ παντὸς πνευματικοῦ ἔργου κ. Παν. Πουλίτσα Φιλεκπαιδευτικῆ Ἑταιρεία. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δημοσιευομένου ἡδὴ ἔργου ἔχει ἀπονεμηθῆ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1951 εἰς τὸν Γρ. Οικονομάκον ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος κατ' εἰσήγησιν διασημοτάτων τῆς συγχρόνου φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐκπροσώπων, οἱ οὗτοι René Le Senne, Pierre Maxime Schuhl καὶ Maurice Merleau - Ponty.

Ἡ ἐν λόγῳ συγγραφὴ συντεταγμένη εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἀπαρτιζομένη ἐκ 551 σελίδων βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὡς ὄριμος καρπὸς μακροτάτης ἐπεξεργασίας, ἣτις εἶχεν ἀρχίσει μίαν ὀλόκληρον εἰκοσιπενταετίαν πρὸ τῆς δημοσιεύσεώς της. Δὲν εἶναι μόνον ἡ περὶ τὸ θέμα πρωτοτυπία, ἣτις καθιστᾷ λίαν διαφέρουσαν τὴν ἐν λόγῳ συγγραφὴν. Τὸ γεγονός ἐστὶ τὴν πρώτην ἀφορμὴν παρέσχον εἰς τὸν συγγραφέα βιώματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἐξῆσε καὶ πρὸς τὰ ὁποῖα ἐπάλαισε προσωπικῶς, προσδίδει εἰς τὸ ἔργον του ἐξαιρετικὴν ἐπικαιρότητα καὶ σημαντικότητα. Ἡ ἐπισήμωσις ἐκφρασθεῖσα παρὰ τοῦ κρίναντος τὸ ἔργον René Le Senne γνῶμη, καθ' ἣν τοῦτο «ἔχει γραφῆ χωρὶς φανατισμὸν κατὰ τοῦ φανατισμοῦ» (est écrit sans fanatisme contre le fanatisme), ἀποτελεῖ τὴν λαμπροτέραν καὶ δικαιοτέραν ἐπιβράβεισιν τῶν κόπων, εἰς οὓς ὑπεβλήθη ὁ συγγραφεὺς μας, διὰ τὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο πνευματικὸν κατόρθωμα.

Διὰ τὰ ἐκτιμηθῆ δεόντως τὸ ἔργον τοῦ Γρ. Οικονομάκου, πρέπει τὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν εἶναι περιορισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν συγγραψῶν, αἵτινες ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ φαινόμενον τοῦ φανατισμοῦ, παρ' ὅλον ὅτι ὅλοι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν ταλαιπωρηθῆ ἐξ αἰτίας ταυ. Οἱ ἀσχοληθέντες κατὰ καιροὺς μὲ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ψυχολόγοι καὶ κοινωνιολόγοι λαμβάνουν συνήθως πρὸς ἐξέτασιν ὀρισμένας αὐτοῦ πλευράς. Ἐλεῖπεν εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν μία μελέτη ἐξετάζουσα μὲ πληρότητα ἐξ ἀπασῶν τῶν πλευρῶν τὸ ἐν λόγῳ φαινόμενον. Τὸ κενὸν τοῦτο ἔρχεται τὰ πληρῶσθαι ἢ πρὸ ὀφθαλμῶν συγγραφῆ.

Λόγῳ τῆς εἰδικωτέρας ἀποστολῆς τοῦ «Πλάτωνος» δὲν καθίσταται εἰς ἡμᾶς δυνατὸν τὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς ἐκτενῆ ἐπισκόπησιν τοῦ περιεχομένου τῆς προκειμένης συγγραφῆς. Εἴμεθα ἡναγκασμένοι τὰ ἐπισημάνωμεν μόνον τὰς κυριωτάτας γραμμὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ ζήτησις.

Εἰς τὴν «Εἰσαγωγὴν» ὀρίζεται ὁ φανατισμὸς ὡς ὑπέρμετρος προσήλωσις ἢ ἀποστροφή, ἣτις ἐπηρεάζουσα βαθύτατα τὴν νόησιν καὶ τὴν βούλησιν προκαλεῖ ἀσυνειδήτως ἀνιδιοτελεῆ προσανατολισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς πράγματα, ἰδέας καὶ πρόσωπα, ἅτινα προβάλλονται ὡς φορεῖς ἀπολύτου ἀξίας.

Μετὰ τὴν «Εἰσαγωγὴν» ἐπακολουθεῖ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ὅλου ἔργου (σελ. 11—167), τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς θέμα του τὴν περιγραφὴν τοῦ φανατισμοῦ. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (σελ. 171—480) γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ φανατισμοῦ. Εἰς τὰς σελίδας 483—499 ἐκτίθεται τὸ γενικὸν συμπέρασμα καὶ ἡ θεραπευτικὴ τοῦ φανατισμοῦ. Παρέχεται δὲ ἐν τέλει (501—521) ἐκτενὴς βιβλιογραφία μετὰ πινάκων λέξεων καὶ προσώπων.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τὸ ἀσχολούμενον μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ φανατισμοῦ παρέχονται ἱστορικαὶ πληροφορίες καὶ περιγράφονται ὡς διάφοροι ἐπὶ μέρους μορφαὶ τοῦ ὀρθοσκευτικῆς, ὀ πολιτικῆς καὶ ὀ κοινωνικῆς, ὀ ἐπιστημονικῆς καὶ ὀ αἰσθητικῆς φανατισμοῦ.

Τὸ πρῶτον μέρος τερματίζεται μὲ γενικὴν θεώρησιν τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, ἅτινα παρουσιάζονται γενικῶς εἰς τὰς μερικωτέρας ποικιλίας τοῦ φανατισμοῦ.

Τὸ δεύτερον μέρος θέτει ὡς σκοπὸν τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὑπὸ μελέτην φαινομένου. Εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ τμήμα ἀναζητεῖ ὁ συγγραφεὺς τοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντας, οἵτινες συντελοῦν νὰ λάβῃ ὑπόστασιν ὁ φανατισμὸς. Ὡς τοιοῦτοι παράγοντες ἀναφέρονται, ὁ ἔμφυτος τοῦ ἀτόμου χαρακτήρ, ἡ φυλὴ εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ἄτομον, τὸ φύλον, ἡ ἡλικία, τὸ φυσικὸν περιβάλλον, ἡ προσωπικὴ ἱστορία τοῦ ἀτόμου, ἡ γενικὴ κατάστασις τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς. Εἰς τὸ δεύτερον τμήμα ἀναζητοῦνται οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες. Τοὺς ἐσωτερικοὺς παράγοντας νοεῖ ὁ συγγραφεὺς μας ὡς διακατεχούσας τὴν ψυχὴν δυναμικὰς τάσεις. Διακρίνει δὲ τέσσαρας τοιαύτας τάσεις, αἵτινες εἶναι αἱ ἀκόλουθοι.

1ον. Ἡ ἀλλοκεντρικὴ (*tendance allocentrique*). Εἶναι ἡ τάσις, ἣτις ὠθεῖ τὸ ἄτομον ἔξω ἑαυτοῦ πρὸς τὸ «ἄλλος» θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς νοούμενον ὑπὸ διαφόρους ὄψεις.

2ον. Ἡ ἐνοποιητικὴ (*tendance unificatrice*). Πρόκειται περὶ τάσεως, ἣτις εἰς πάσας τὰς περιοχὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως ἐπιζητεῖ τὴν ἐνοποίησιν. Εἰς αὐτὴν ὀφείλονται αἱ πρόωροι καὶ ἄστοποι γενικεύσεις καὶ ὀ μονοϊδεῖσμός. Ἀναζητεῖται ἡ ἐλλείπουσα ἐνότης.

3ον. Ἡ συντηρητικὴ (*tendance conservatrice*). Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προηγουμένην ἡ τάσις αὕτη ζητεῖ τὴν διατήρησιν τῆς ἤδη ὀφισταμένης ἐνότητος. Καθίσταται δὲ ἐν τέλει τάσις ἐπιδικούσα τὸ ἀμετακίνητον καὶ ἀμετάβλητον.

4ον. Ἡ ἐγωκεντρικὴ (*tendance egocentrique*). Ἡ τάσις αὕτη δέον νὰ νοηθῇ ὡς ἰσχυρὰ προσπάθεια αὐτοβεβαιώσεως τοῦ ἐγώ. Ὁ ἐγωκεντρισμὸς εἶναι βεβαίως διάφορος τοῦ ἀλλοκεντρισμοῦ, ἀλλά, κατὰ τὸν συγγραφέα μας, δύναται νὰ συνυπάρχη συχνακίς ὑπὸ κρυπτοφανῆ ἐπένδυσιν μετὰ τοῦ ἀλλοκεντρισμοῦ εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τοῦ φανατικοῦ.

Εἰς τὸ τελευταῖον τμήμα τῶν γενικῶν συμπερασμάτων ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει τὴν ἀντίληψιν ὅτι καίτοι ἡ πάλη πρὸς τὸν φανατισμὸν συνιστᾷ τραγικὸν φαινόμενον, εἶναι ὅμως δυνατὴ καὶ ἡμπορεῖ νὰ ἀπολήξῃ εἰς αἰσιον ἀποτέλεσμα. Ἡ πάλη αὕτη, διεξαγομένη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς συνειδήσεως, πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς μέσα τὴν σωκρατικὴν εἰρωνείαν καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ ἄλλου. Ἐξωτερικῶς ἡ πάλη αὕτη ἔχει ὡς χῶρον τῆς διεξαγωγῆς τῆς τὸ σχολεῖον, τὸ κράτος καὶ τὰς διεθνεῖς ὀργανώσεις.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐδώκαμεν συνοπτικὸν περίγραμμα τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν καὶ τῶν περιοχῶν, ἐφ' ὧν κινεῖται ἡ συγγραφὴ. Ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὴν μελέτην τοῦ κειμένου τῆς καταγοητεύει τὸν μελετητὴν μὲ τὴν λεπτότητα καὶ βαθύτητα τῶν ψυχολογικῶν ἀναλύσεων, μὲ τὸν πλοῦτον τῶν παρατηρήσεων καὶ μὲ τὴν συνακόλουθον καὶ ἀποδοτικὴν συνάφειαν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τῶν σκέψεων. Εἰσέρχεται ἡ διερεύνησις εἰς ὄλας τὰς περιοχὰς τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ψυχικῆς ζωῆς, παρατηρεῖ καὶ καταπτεύει τὸ πολυμορφον τοῦ φανατισμοῦ τέρας καὶ εἰς τὰς πλέον λανθανούσας μεταμορφώσεις του.

Διὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς παρουσιάζει ἡ συγγραφὴ τοῦ Γρ. Οἰκονομάκου ἐξαιρετικὸν διαφέρον. Ἰδιαιτέρως εἰς τὰς σελίδας 493—496 περιέχονται ἀξιολογώταται παιδαγωγικαὶ ὑποδείξεις ὡς πρὸς τὰς σχολικὰς μεθόδους, τὸ πρόγραμμα καὶ τὸ διδάσκον προσωπικόν. Συντάσσεται ὁ συγγραφεὺς μας μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν «*methodes actives*», ὅπως νοεῖ ταύτας ἡ *Éducation nouvelle*. Ἡ καλλιέργεια τῆς συνεργασίας τῶν μαθητῶν καὶ ἡ προώθησις των πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν ἄλλων εἶναι, κατὰ τὸν συγγραφέα μας, ἄριστα πρὸς καταπολέμησιν τοῦ φανατισμοῦ μέσα. Καίτοι

δὲ ἀναγνωρίζει ὁ συγγραφεὺς ὅτι τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας δὲν πρέπει νὰ καλλιεργῆ τὸν φανατισμὸν, ὅμως τονίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀλλοιώνωμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας, διὰ νὰ τὸ προσαρμόσωμεν ἤδη πρὸς τὸ εἰρηνιστικὸν ἰδεῶδες. «Ὁ ἀνθρωπισμὸς καὶ ὁ πατριωτισμὸς» γράφει ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 494 «εἶναι ἀμφοτέροι ἴσως ἀντινομικαὶ ἀπαιτήσεις, ἀλλ' ἀμφοτέροι εἶναι βαθύτατα ἐρριζωμένοι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Διδάσκοντες τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τὸν εἰρητισμὸν τοὺς μαθητὰς μας, δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ καταπιζώμεν τὴν πρὸς τὸ ἔθνος τῶν ἀγάπην». Παραλλήλως πρὸς τὴν σχολικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ πρόγραμμα, ὁ διδάσκαλος παραμένει ἐξαιρετικῆς σημασίας παιδευτικὸς παράγων. Χωρὶς τὸν διδάσκαλον καὶ ἡ καλύτερα ὀργάνωσις καὶ τὸ καλύτερον πρόγραμμα εἶναι καταδικασμένα εἰς ἀποτυχίαν (σελ. 495)

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

* * *

Βασιλείου Δ. Χαρόνη, Καθηγητοῦ—Διπλωματούχου Ψυχολογικῶν καὶ Παιδαγωγικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Lyon. *Ἡ Ἑκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμισις τῆς Γαλλίας*. Ἐκδοσις «Ἑλληνοχριστιανικῆς Ἀγωγῆς», σελ. 22, Ἀθῆναι 1962.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 23]24 τοῦ 1960 τεύχος τοῦ «Πλάτωνος», σελ. 333—339, εἶχομεν παρουσιάσει βιβλιογραφικὸν σημειῶμα περὶ τῆς γαλλιστὶ συντεταγμένης διατριβῆς τοῦ Β Δ. Χαρόνης τῆς ἀφορῆσεως εἰς συγκριτικὴν ἀντιβολὴν τῆς ἑλληνικῆς μέσης ἐκπαίδευσεως πρὸς τὴν γαλλικὴν («Étude comparée de l' enseignement secondaire en Grèce et en France»).

Εἰς τὴν νῦν βλέπουσαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μελέτην τοῦ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς παρέχει ἔκθεσιν γενικῶς περὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ μεταρρυθμίσεως, ἣτις μετὰ μακροτάτην προπαρασκευὴν ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Berthoin διὰ διαταγμάτων δημοσιευθέντων κατὰ τὴν 27ην Ἰανουαρίου 1959

Εἰς τὴν πρὸ ὀφθαλμῶν μελέτην ἐκτίθεται κατ' ἀρχὰς ἡ μακρὰ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία. Τὸ πρῶτον μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον ἀνατρέχει εἰς τὸ 1937. Ἐπηκολούθησε μετὰ τὸν πόλεμον ἡ συγκρότησις τῆς μεγάλης ἐπιτροπῆς Langevin—Wallon ἀποτελεσθεῖσης ἐκ τῶν διασημοτέρων παιδαγωγικῶν προσωπικοτήτων τῆς Γαλλίας. Συγκρίνων ὁ Β. Χαρόνης πρὸς αὐτὴν τὴν παρ' ἡμῖν κατὰ τὸ 1957 συγκροτηθεῖσαν ἐπιτροπὴν λίαν ὀρθῶς χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἐπιτροπὴν ὡς «οὐχὶ ἐπαρκῶς ἀντιπροσωπευτικὴν», σελ. 5. Εἰσέρχεται εἶτα ἡ πρὸ ὀφθαλμῶν πραγματεία εἰς τὴν συνοπτικὴν ἔκθεσιν τοῦ γενικοῦ σχεδίου τῆς ἀρξαμένης νὰ τίθεται ἤδη εἰς ἐφαρμογὴν γαλλικῆς μεταρρυθμίσεως Ὡς κύρια αὐτῆς χαρακτηριστικὰ ἐπισημαίνει τὰ ἀκόλουθα :

1ον) Τὴν παράτασιν τῆς διαρκείας τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως κατὰ δύο εἰσέτι ἔτη, ἣτοι μέχρι τοῦ 16ου ἔτους.

2ον) Τὴν ἴδρυσιν τοῦ διευτοῦ κύκλου παρατηρήσεως, ὅστις ἐποικοδομεῖται ἐπὶ τοῦ πενταετοῦς στοιχειώδους σχολείου.

3ον) Τὸν διαχωρισμὸν τῆς μετέπειτα ἐκπαιδεύσεως 1ον κατὰ διάρκειαν εἰς βραχεῖαν καὶ μακράν καὶ 2ον κατὰ περιεχόμενον εἰς γενικὴν καὶ τεχνικὴν.

4ον) Τὴν περαιτέρω ἐξειδίκευσιν τῆς γενικῆς καὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς ἐιδικωτέρους κλάδους.

5ον) Τὴν ἴδρυσιν πέντε τύπων προπαρασκευαστικῆς διὰ τὰς Ἀνωτάτας Σχολὰς καὶ τὰ Πανεπιστήμια τάξεως (φιλοσοφίας, πειραματικῶν ἐπιστημῶν, μαθηματικῶν, τεχνικῶν, οἰκονομικῶν).

6ον) Τὸν περιορισμὸν τῶν ὥρων διδασκαλίας εἰς μὲν τὰς κατωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις εἰς 24—25 ὥρας καθ' ἑβδομάδα καὶ εἰς 27—28 διὰ τὰς ἀνωτέρας.